

D-E

Nejasně/nedostatečně formulovaná cílová skupna pravicových extremistů, její podoba, charakteristiky, efekty....

Neprokazatelně operacionalizované dimenze teorie učení, zejm. psychoticismu a neuroticismu, blíže v textu

PRAVICOVÝ EXTREMISMUS V ČESKÉ REPUBLICĚ OPTIKOU BEHAVIORÁLNÍ TEORIE

SPR 2009 SOCIÁLNÍ DEVIACE

Diana Váňová

406821, Psychologie – Sociální práce

Fakulta sociálních studií MU, 2014/2015

ÚVOD

Pro svou seminární práci jsem si vybrala pravicový extremismus, která v posledních letech opět začíná být velmi aktuálním a diskutovaným tématem (kým a proč, uveďte odkaz na relevantní články, výzkumy, studie). Vzhledem k tomu, že v kurzu sociálních deviací jsme se k této látce nedostali, využívám tuto práci jako možnost získat nové poznatky ve zmíněné problematice a třeba díky nim získat i jiný náhled, než který doposud zastávám. Další připomínkou palčivosti tohoto problému byla nyní například prvomájová akce kdy? Letos? „Brno blokuje“, která jen nastínila, že neřešení otázky politického extremismu může mít v budoucnosti dalekosáhlé důsledky srozumitelněji, jasněji, jaké důsledky? Proč?.

Jelikož sociální práci studuji v kombinaci s psychologií, pokusím se uplatnit některé získané poznatky z mého druhého oboru a pro nahlížení na pravicový extremismus využiji behaviorální teorii jakých konkrétních autorů?, která je mi velmi blízká i na poli psychologie. Pro mou práci může být přínosná v tom, že její hlavní myšlenkou je sice „naučené chování“, přesto se však neupírá pouze k němu a snaží se využívat komplexní poznatky o pachatelích deviantního jednání.

Jak již bylo zmíněno, ráda bych na pravicový extremismus nahlížela optikou behaviorální teorie, a pokusila se tím objasnit existenci tohoto jevu na území České republiky. Nejprve se budu věnovat problematice politického extremismu z hlediska jeho vymezení a dostupných poznatků o něm. Poté více osvětlím teze a východiska behaviorální teorie, která budu dále aplikovat přímo na konkrétní jev, tedy na pravicový extremismus v České republice. Pokusím se vytvořit indikátory teorie učení, které by byly využitelné ke zhodnocení vhodnosti či nevhodnosti teorie učení k vysvětlení pravicového extremismu – jakého konkrétně?????. Na závěr Zhodnotím,

v čem jsou přednosti a slabiny sledované teorie učení zmíním i další teorie, které Umožňují vysvětlit pravicový extremismus z jiné perspektivy.

VYMEZENÍ EXTREMISMU A JEHO DEVIANTNÍ POVAHA

V této kapitole bych ráda přiblížila mnou zvolenou cílovou skupinu, definovala, proč si myslím, že ji můžeme zařadit mezi sociálně-deviantní jevy, popsala její základní předpoklady a také to, jaká je situace konkrétně v České republice.

Pojem „extremismus“ se většinou ve společnosti pojí automaticky s negativními konotacemi. Lidé si k němu přiřazují násilí, utlačování, výtržnictví či vyhrocené názory prezentované v nepřiměřené formě – je to jednání, které je společensky nepřijatelné. Munková (2001) chápe jako deviantní takové chování, které se odchyluje od běžné sociální normy. Chmelík (2001) poukazuje na to, že právě jako odchýlení se od zavedených norem můžeme definovat extremismus. V tomto ohledu tedy můžeme souhlasit, že politickému extremismu můžeme rozumět i jako deviantnímu jednání, i když se původně jedná o pojem politologický. Eckhard a Thieme (2011) dokonce vymezují politický extremismus jako protipól demokratického státu, takže i z této definice můžeme vyzorovat jisté negativní zabarvení.

Sobotková (2014, s. 52) uvádí, že „politická ideologie krajní pravice proč najednou pravice, proč ne levice???? vychází z autoritářství, krajního nacionalismu, rasismu a xenofobie. Samotní příslušníci pravicového extremismu pracují s pojmy jako nacionalismus, který pokládají za stěžejní pro svou ideologii, v některých případech vyhrocený až do etnocentrismu, tedy upřednostňováním jednoho etnika nad ostatními. S tím úzce souvisí rasismus a xenofobie, příčinou četných rozporů mezi krajní pravíci a společností je často právě rasová a etnická nesnášenlivost, která často příslušníky této odnože bývá skrývána za patriotismus (uvedte odkaz na hlubší zdroje těchto informací). Kde je konec opisu v uvozovkách?

Pravicový extremismus v České republice

Marešová (1999) podotýká, že výskyt extremismu byl zaznamenáván na území České republiky již v minulosti, nicméně až v roce 1989 se začal o tento fenomén projevovat zvýšený zájem. „Avšak až po roce 1989, a zejména po roce 1992, se problematika extremismu postupně stávala i v ČR tématem pro všeobecnou diskusi koho?, svou naléhavostí srovnatelnou s problematikou užívání drog a kriminalitou.“ (Marešová, 1999, s. 5) proč zde užíváte přímého opisu, když můžete totéž reprodukovat v jedné krátké větě svými slovy, tato věta neobsahuje žádné extra informace, které by měly být doslova opsány!!!! Vzestupnou tendenci v porevolučních letech můžeme spojovat se změnou režimu a tím také změnou ve společnosti, kdy začalo docházet k uvolňování norem a pravidel. Ačkoliv výše byl definován extremismus jako protipól demokratického státu, právě s ním úzce souvisí, což potvrzuje Mareš (2003, s. 80), kdy udává, že „pravicový extremismus JE CO? V PODOBĚ JAKÝCH KONKRÉTNÍCH SKUPINY VYSKYTUJÍCÍCH SE KDE? vzniká ve společenském „středu“ v moderních společnostech“ a souhlasí s tvrzením, že základem pro něj je rasová nesnášenlivost. V totálním režimu je totiž pro odlišné názory, neshodující se s ideologií vládnoucí strany, jen velmi limitovaná kapacita. Naopak pro demokratickou společnost je přímo charakteristická různorodost politických názorů, které, dokud nejsou protiprávní, nelze potlačovat.

Sobotková (2014) se domnívá, že oproti devadesátým létům došlo ke změně ve struktuře mezi příslušníky krajní pravice. Hlavní rozdíl je podle ní v tom, že se změnilo osazenstvo, které již není tvořeno převážně **subkulturou skinheads**. Vyskytly se ale problémy jako **násilí na sportovních akcích**, převážně fotbalových utkáních, které můžeme pozorovat hlavně v Ostravě, Praze a Brně. Autorka k tomu dodává, že právě zde, jakožto ve velkých městech, se rekrutují nejsilnější centra hnutí, která jsou výrazně doplňována příslušníky z chudších oblastí, jako je severní Morava či severní Čechy, což potvrzuje i Marešová (1999 PLATÍ TO I DNES, V ROCE 2015? VIZTE PRÁCE FR. SMOLÍKA Z POLITOLOGIE!).

V České republice během posledních let zaznamenáváme nárůst příznivců okrajovějších forem politického života, které doposud na české scéně nehrály zásadní roli. Nejinak je tomu v případě Dělnické strany sociální spravedlnosti, nejvýznamnějšího představitele domácí krajní pravice. Její předchůdce, Dělnická strana, byl v roce 2010 soudně rozpuštěn, nicméně to hlavní protagonisty neodradilo. Sice se ve svém programu distancují od nacizmu, kontroverzní prvky v něm ale není složité najít. I tato strana dostává původní definici a prezentuje se jako výhradně nacionalistická, což možná vedlo k vyššímu úspěchu v posledních volbách. Reprezentanti krajní pravice bývají převážně mladí lidé, u kterých můžeme hledat neupokojenou touhu měnit stávající situace, často radikálními řešeními a mnohdy s důrazem spíše na rychlost než kvalitu této změny. S ohledem na psychologii se můžeme odvolávat na pojem „emerging adulthood“ zaštiťující období mladé dospělosti, kdy si jedinec není jistý svými kroky a objevuje různé varianty, jak je možné žít. V tomto věku není ještě zcela dotvořená identita, právě proto se pro mladé lidi může extremismus stávat zajímavým řešením. Je to vymezení se proti konvenční společnosti, tápání po nejistých základech (Arnett, 2000).

VELICE PŘEVELICE OBECNÉ, NENÍ JASNÉ, JAKÁ SKUPINA VÁS ZAJÍMÁ, JAKÉ MÁ CHARAKTERISTIKY, FORMY, EFEKTY....

VÝCHODISKA BEHAVIORÁLNÍ TEORIE

V této části shrnu základní východiska behaviorální psychologie, které považuji za důležité nebo přínosné pro mou práci. Pro porozumění celkovému kontextu se pokusím pojmut tento směr komplexně a vypíchnout ty nejdůležitější body, následně se budu věnovat asi nejvýznamnějšímu psychologovi tohoto proudu v souvislosti se sociálními deviacemi, Hansi Eysenckovi.

Behaviorismus je psychologický směr, který vznikl v první polovině dvacátého století, se pokoušel značně zobjektizovat vědecké poznání v této oblasti. Jeho představitelé nejprve odmítali introspekci jako produkt čistě subjektivní, bránící

skutečnému získávání znalostí, lidská mysl pro ně byla neprobádanou oblastí, které se nechtěli věnovat. Namísto toho soustředili svůj zájem na chování člověka, které jim přišlo daleko více vypovídající. Průpovídka Skinnera (Watson, 1998, s. 83) o tom, kterak je z tuctu zdravých nemluvňat schopen vytvořit jakéhokoliv člověka, na kterého si lze jen vzpomenout, se stala legendární.

Skinnerovo tvrzení částečně podpořil i Watson při pokusu s malým chlapcem Albertem (Hunt, 2000), kterému na základě nepříjemných zvuků znějících při konfrontaci s krysou, vytvořil podmíněnou reakci, tedy strach i z kožešinových předmětů připomínajících srst krysy. Na tomto principu poté rozpracoval své učení o podmíněném chování.

Pro využití v souvislosti s pravicovým extremismem může být podnětné sociální učení Alberta Bandury, který dokazoval, že se učíme nápodobou u jiných lidí. Známý je jeho Bobo Doll experiment s dětmi v mateřské školce (Hunt, 2000), kdy část z nich nechal pozorovat, jak dospělá osoba (tudíž autorita) bije panenku. Tato část v době, kdy byla ponechána v místnosti se zmíněnou hračkou, vykazovala vyšší agresivitu vůči panence a v podstatě kopírovala chování dospělé osoby. Z tohoto zjištění můžeme usuzovat, že také v případě politického extremismu se může jednat o nápodobu, například v případě, kdy se jedinec chce podobat svému staršímu bratrovi – příslušníkovi tohoto hnutí, a tak se k němu rovněž přidá.

Teorie Hanse Eysencka

Pro oblast deviantního jednání je ale nejvýznamnější přínos Hanse Eysencka, který navázal na práci C. G. Junga o extraverci a introverzi, a rozšířil ji (Hunt, 2000). Nejprve zkoumal extraverci a přišel s hypotézou anti-sociálního chování (ASB hypothesis), kde tvrdil, že **pokud jedinec dosahuje vyšších skóru právě na škále extraverte a neuroticismu (jeho vlastní přínos), může mít větší sklon k deviantnímu chování.** Své tvrzení ještě podepřel, když pronesl, že takoví lidé potřebují nižší arousal (Eysenck, 1977), tedy „nabuzení“ limbického systému, a proto vyhledávají silnější podněty.

Tento model by ale v podstatě vedl k závěru, že deviantními lidmi jsou extroverti, což přiznal, že není možné a rozpracoval ještě další dimenzi – psychoticismus (Eysenck, 1985), a později dal vzniknout Eysenck personality questionnaire, pro který jsou typické právě položky extraverze, neuroticismus a psychoticismus, doplněné o tzv. „lži skóre“, což jsou otázky, které testují, jak moc pravdivě daný respondent odpovídá a jestli se nesnaží své výsledky falšovat. Eysenck (1977) poté předesílá, že tyto položky mohou vypovídat o zvýšené míře pravděpodobnosti výskytu deviantního jednání u zkoumaného jedince, nicméně připouští, že ani vyšší dosahované skóry nemusí nutně k deviantnímu jednání vést.

APLIKACE BEHAVIORÁLNÍ TEORIE NA PRAVICOVÝ EXTREMIZMUS

Tato kapitola se bude týkat aplikace vybrané teorie behaviorismu na zvolené téma pravicového extremismu. Získané poznatky z předchozí kapitoly se budu snažit využít k otestování, zda je vhodné na ověřovaný deviantní jev pohlížet optikou behaviorismu. Pro toto testování použiju položky z Eysenckova dotazníku společně se základním východiskem mé teorie, a to naučeností deviantního chování. Pro zachování přehlednosti z dat vytvořím tabulku, kde na levé straně budou zvolené indikátory a na straně pravé pak už konkrétní otázky, kterými by se vhodnost dala ověřovat.

INDIKÁTORY	KONKRÉTNÍ OTÁZKY
Naučené chování	Máte v rodině nebo blízkém okolí někoho, kdo by byl členem extremistického hnutí?
Extraverze	Vedla vás rodina k tolerantnímu přijímání druhých? JAKÝCH DRUHÝCH? Myslíte si, že ke svému životu potřebujete adrenalin? Jste rád středem pozornosti, výlučným členem společnosti? POVAŽUJÍ VÁS OSTATNÍ.../MYSLÍTE SI, ŽE JSTE VE SPOLEČNOSTI OBLÍBEN...?

<p>Psychoticismus CO TO JE? ZJIŠTUJÍ OTÁZKY VPRAVO SKUTEČNĚ JEDNOTILVÉ DIMENZE PSYCHOTICISMU? (CHYBÍ OPERACIONALIZACE)</p>	<p>Jaké pocity cítíte v souvislosti s cizinci či jinými etniky?</p>
<p>Neuroticismus DTTO</p>	<p>Jaký je váš názor na lidi, kteří nejsou příslušníky extremistického hnutí ani s ním nesympatizují? Jaké pocity ve vás vyvolávají střety s policií? CO TÍMTO ZJISTÍTE? JDE O NEZACÍLENĚ FORMULOVANOU OTÁZKU! Jak se při akcích Vašeho hnutí chováte k lidem, kteří je KOHO/CO?odmítají? DTTO NEJASNĚ FORMULOVANÁ OTÁZKY</p>

ZÁVĚR

Na závěr zhodnotím, jak jsem byla úspěšná při plnění vytyčeného cíle, kde jsou přednosti a limity mnou zvolené teorie a jaké další teorie by mohly být vhodné pro zkoumání cílové skupiny příslušníků krajní pravice.

Podle mého názoru je behaviorální teorie vhodným prostředkem pro nahlížení na problematiku politického extremismu, protože není úzce zaměřena jedním směrem, což považuju za její klad. Jelikož někteří autoři přiznávají rodinnému prostředí majoritní vliv, nelze tuto teorii v celkovém výčtu opomenout, protože rodinu a blízké okolí zohledňuje v konceptu naučeného (observačního) chování, kdy přejímáme právě schémata od lidí nám nejbližších. Extraverzí se zase dá vysvětlit vstup do hnutí z hlediska vymezení se či odpoutání. Psychoticismus, který můžeme chápat v některých případech jako lhostejnost k okolí, poslouží jako dobré vysvětlení, že participující jedinci nejsou příliš empatictí, prosazují sebe a neohlíží se na druhé, což se projevuje zmíněným rasismem a xenofobií.

Trochu mimo stojí neuroticismus, jakožto vyšší náchylnost k emoční labilitě. Rozhodně nelze tvrdit, že zástupci krajní pravice jsou emočně labilní, i když zastávám

názor, že zvýšená míra oproti jedincům z většinové společnosti, by mohla být přítomna.

Velmi zajímavé by mohlo být porovnání s Mertonovou teorií anomie, tedy zaměření na vnímání norem společnosti. Tento koncept pojímá položky rebelství a úniku, což jsou podle mého názoru jedny z možných vysvětlení zmíněného deviantního jevu. S popíráním norem souvisí také koncept neukotvenosti a techniky neutralizace Davida Matzy, ve kterých také vidím potenciál pro tuto problematiku (např. popření bezpráví a oběti – mnoho příslušníků krajní pravice chápe sebe jako oběť a současně někoho, kdo má momentální nevyhovující stav napravit, opět případ rasismu a xenofobie). Zároveň si myslím, že pro lepší pochopení situace by bylo vhodné zohledňovat i aspekty běžného života, v čemž mi vynikající připadá teorie subkultur Alberta Cohena, která cílí právě i na sociální nejistotu nebo nestabilitu způsobenou exkluzí. Nutno také dodat, že Cohen se zabýval přímo subkulturami a příznivce krajní pravice bychom za subkulturu určitě považovat mohli.

LITERATURA

ARNETT, Jeffrey Jensen. *Adolescence and emerging adulthood: a cultural approach*. 2nd ed. Upper Saddle River, N.J.: Pearson Prentice Hall, c2004, xxi, 538 p. ISBN 013189272x.

ECKHARD, Jesse & THIEME, Tom. *Extremismus in den EU-Staaten. Theoretische und konzeptionelle Grundlagen*. In: Jesse, Eckhard & Thieme, Tom (Hrsg.): *Extremismus in den EU-Staaten*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2011, s. 11 – 32.

EYSENCK, H. *Crime and personality*. [3d ed., rev. and enl.]. London: Routledge & K. Paul, 1977, 222 p. ISBN 0710084870.

EYSENCK, Sybil BG; EYSENCK, Hans J.; BARRETT, Paul. A revised version of the psychoticism scale. *Personality and individual differences*, 1985, 6.1: 21-29.

HUNT, Morton. *Dějiny psychologie*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000, 708 s. ISBN 80-7178-386-2.

CHMELÍK, Jan. *Extremismus a jeho právní a sociologické aspekty*. Praha: Linde, 2001, 172 s. ISBN 80-7201-265-7.

MAREŠ, Miroslav. *Pravicový extremismus a radikalismus v ČR*. 1. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2003, 655 s. ISBN 80-86598-45-4.

MAREŠOVÁ, Alena. *Kriminologické a právní aspekty extremismu*. Vyd. 1. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1999, 162 s. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 80-86008-59-2.

MUNKOVÁ, Gabriela. *Sociální deviace: (přehled sociologických teorií)*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2001, 134 s. ISBN 80-246-0279-2.

WATSON, John Broadus. 1998. *Behaviorism*. New Jersey: Transaction Publishers. ISBN 1412817919.

SOBOTKOVÁ, Veronika. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2014, 147 s. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4042-3.